

LJUBAV JE ZAKON!

(Promišljanja biskupa Srečka Badurine o odnosima zakona, slobode i morala)

Dejan Turza

SPECTRUM
časopis
studentata
KBF-a

○ BOGU I NAMA

Uvod

U prosincu 2006. godine obilježavala se deseta obljetnica smrti biskupa S. Badurine. Blagopokojni biskup S. Badurina i blagopokojni kardinal F. Kuharić dva su pastira koja su u teškim vremenima Domovinskog rata na osobiti način vodila našu Crkvu. Ovim radom nastojat ću ne samo probuditi sjećanje i bolje poznavanje biskupa Badurinu, već i pokušati doprinijeti očuvanju dijela baštine koju je on ostavio. Tema odnosa zakona, slobode i morala, uvijek je aktualna i zanimljiva. Nadam se da će ovaj rad pomoći boljem rasvjetljavanju same problematike, kao i uvidu u dubinu te aktualnost misli biskupa Badurine.

Biskup Srečko Badurina (1930–1996) specijalizirao je moralnu teologiju 1966. godine na Institutu sv. Alfonsa Liguorija u Rimu. Na katehetskom institutu KBF-a u Zagrebu predavao je katolički društveni nauk i moralnu teologiju, a to isto je predavao i na Visokoj bogoslovnoj školi u Rijeci. Od 1987. godine je šibenski biskup, a bio je i predsjednik komisije *Justitia et Pax*. Nema pisane ostavštine u strogo znanstvenom smislu, no neki radovi, predavanja i razgovori s njime sakupljeni su i objavljeni u četiri knjige: *Prema novoj zrelosti*, *Putovima obnove*, *Sugovornik vremena* i *U Krista zagledan*.

1. Odnos zakona i slobode

Kada se govori o moralnom životu i želi označiti moralna norma, nužno dolazimo do pojma zakon. Napetost između zakona i slobode, između objektivnog reda i osobne savjesti nikada ne prestaje. Biskup Badurina govorio je da živi u razdoblju povijesne promjene; u vremenu gdje se razdoblje porotka koji umrtvljuje moralni elan osobe juridističkim shvaćanjima života i tako vodi k etičkom minimalizmu, izmjenjuje s razdobljem odbacivanja zakona kao vanjske prisile u ime autentične moralnosti koja izvire iz unutarnjosti osobe.

Biskup Badurina ističe da se u odnosu zakonodavca i podložnika zakona nužno postavlja mnoga pitanja. Čovjekovo ponašanje je time ambivalentno izraženo, s jedne strane kao heteronomno, dok s druge strane osoba kao moralni subjekt može bez nijekanja svoga dostojanstva prihvatiti moralni zakon ukoliko on znači autonomnost moralnog odlučivanja i ponašanja. Teologija, između ostalog, nastoji odgovoriti i na pitanje kako čovjekova veza s Bogom ne ugrožava već utemeljuje i čuva čovjekovu moralnu autonomiju te njegovo osobno dostojanstvo. Tu se postavlja i pitanje: Udvostručuje li kršćanski moral savjest, čime se dolazi do dva paralelna i konkurentna morala, ili se te dvije zahtjevnosti uzajamno diruju i prožimaju?

Postoje dva pravca traženja odgovora na ta pitanja, navodi biskup Badurina. Oni se u moralnoj teologiji pojednostavljeno označavaju kao *autonomija etike u kršćanskom kontekstu* i kao *etika vjere*. Oba pravca kažu da je konačni cilj vjere, njezino temeljno usmjerenje i novi horizont – razvoj humanosti i duhovnosti čovjeka. Kada se govori o konkretnim moralnim sadržajima i vrijednostima, onda neki kažu da kršćanstvo ne donosi novost koja ne bi bila dostupna čovjeku kao takvom. Svima je jednako shvaćanje čovjekova dostojanstva, slobode, mira, pravde, sve do žrtvovanja samoga sebe. Po njima, vjera tu igra samo filozofsku ulogu i pomaže ljudima da lakše pronađu ono što je u načelu nadohvat njihovih sposobnosti.

Nasuprot njima, nastavlja biskup Badurina, drugi su teolozi pesimističniji te u teškim devijacijama kroz povijest morala vide konstitucionalnu nemoć čovjeka da se vine do punih moralnih sadržaja. Stoga Objava donosi sasvim nove i konkretne vrijednosti bez kojih bi pravi humanizam bio nedohvatljiv. Promišljanje na temu zakona nužno dovodi do analiziranja činjenice kako zakon određuje nadležnost volja. Ukoliko nije osigurano uvažavanje razuma, to bi tada mogla biti i samovolja, što bi otvorilo put apsolutizmu – shvaćanju da pozitivni zakon, ili čak sama osoba zakonodavca, jest apsolutno mjerilo moralnosti ponašanja. Time bi svaki čin koji je zapovjeden, nužno bio i dobar.

Taj problem bi se uvijek nanovo postavljao, od srednjovjekovnog nominalizma do suvremenih pravno-pozitivističkih sustava i postupaka gdje kao da vrijedi načelo *pro ratione stat voluntas*. No ako je izvor zakona, kao što kaže Toma Akvinski, *ratio practica*, onda treba obrazložiti kako se iz ontološkog rađa moralni red, a da se pri tome ne upadne u determinizam gdje metafizika apsorbira etiku. O milosti po kojoj nam Bog izvana pomaže i potiče nas na dobro, Toma Akvinski kaže da je *lex nova* u prvom redu *gratia Spiritus Sancti* koja je *indita homini*, a tek drugotno pisana riječ Evanđelja. Iz toga proizlazi, zaključuje biskup Badurina, da je novozavjetni moral interioriziran i ne ugrožava, već učvršćuje moralnu autonomnost osobe.¹

2. Odnos zakona i morala

Promišljanja o odnosu zakona i morala biskup Badurina započinje tumačenjem civilnog i crkvenog zakona. Pod ljudskim zakonom se podrazumijeva, bilo civilni, bilo crkveni zakon, no ipak ih treba razlikovati. U civilnom zakonu je *bonum commune* na razini vidljivog društva i zemaljskih uvjeta života, a odnos prema transcendentnom se izražava izrazima *ne priječiti* i *ne zatvarati horizont*. Crkva je kao društvo sva usmjerena k nadnaravnoj stvarnosti i to je za nju *bonum commune* u prvotnom smislu. Odredbe ljudskog zakona obvezuju one za koje se taj zakon donosi. Ljudskom zakonodavcu je jedino bitno da se izvrši djelo propisano zakonom, te je to ujedno i prva moralna obveza prema zakonu.

Međutim, nastavlja biskup Badurina, ostati na ovoj razini značilo bi zadovoljiti se minimalnim, čisto juridičkim shvaćanjem morala. Postoji opasnost kada se bez pridržaja predamo ljudskom autoritetu i djelujemo na njegovu odgovornost. Time ujedno umrtvljujemo vlastitu savjest i otklanjamo vlastitu moralnu odgovornost. Kada bismo tako vršili zakon, zanijekali bismo svoju ljudsku bit. Iz te činjenice proizlazi zahtjev autentičnoj moralnosti da ostvari nutarnje prihvaćanje svrhe zakona. Slovu zakona savjest nije zarobljena niti pasivno podvrgnuta, već je u moralnom smislu stvaralački s njim suočena. Time joj je omogućena distanca prema zakonu, ali i povlastica – kako ostvariti dobro na koje zakon upućuje, tako i odbaciti zakon kad bi njegovo izvršenje značilo zatajiti vlastitu odgovornost za dobro.

Problematika oko moralne obveze da se zakon odbaci, ističe biskup Badurina, dovodi do mogućnosti da zakon bude nepravedan. To znači da pozitivni zakon nije izdržao suočenje s moralnim načelom. Pretpostavka je na strani zakona, premda pojedinačnoj savjesti nije, u konkretnom slučaju, lako donijeti sud o nepravednosti zakona. U tim situacijama, religiozna savjest se vodi načelom: više se treba pokoravati Bogu nego ljudima. U današnjem društvu zakonodavac ugrađuje pojam *prigovor savjesti* u zakon, određujući i način respektiranja kao sastavni dio onoga što zovemo *bonum commune*. Uvažavanje *prigovora savjesti* je veći znak moralnosti jednoga društva negoli samo vršenje zakona bez prigovora.

Vršenje zakona samo po sebi niti uzdiže moralnost osobe i društva, niti ga potire. Krepost traži cjelovitu ličnost, a to znači vlastitu odgovornost za dobro. Zakon je samo pomoć, te pridonosi porastu moralnosti ovisno o moralnoj kvaliteti osoba koje ga vrše. Samo moralno vršenje zakona izgrađuje našu moralnost. Postojalo je razdoblje u povijesti Crkve kada je prevladao legalistički mentalitet. On je gotovo poistovjetio moralnost i pokoravanje slovu zakona čak i u slučajevima *lex dubia*. To stanje duha izazvalo je traume društvenih razmjera u pojavi skrupuloznosti u XVII i XVIII stoljeću. Formulacije u priručnicima morala koje su se do skora koristili upozorava biskup S. Badurina, predstavljale su ozbiljnu opasnost da se moral svede na pravo, umjesto da se pravo svede na moral.

Nakon II vatikanskog sabora osnova morala je poziv, a ne više zakon. Konstitucija *Sacrae disciplinae* upozorava kako se ne bi trebalo dozvoliti novom juridizmu da umrtvi savjest i gasi Duha koji puše gdje hoće. Koncil kaže *da se priznavanje Boga nipošto ne protivi čovjekovu dostojanstvu, jer je dostojanstvo čovjeka ostvarivo samo u Bogu*.² Temeljni životni uvid biskupa Badurine je da *mi živimo u misteriju*. Taj i takav misterij jest za biskupa Badurinu Bog. Odnos Bog-čovjek prethodi svakom odnosu čovjek-čovjek i tako utemeljuje nove odnose među ljudima. U oblikovanju svoga života, nismo suočeni s neosobnim pravilom, već s Osobom. *Ja* nisam automat koji primjenjuje pravilo već osoba koja je u stanju ljubiti i vršiti dobro, iz ljubavi koju sam primio i koju uzvraćam. Ova zakonitost ljubavi nam je dana po Duhu Svetom i razlivena je u naša srca. Ona nadilazi, ali i osmišljava svako vršenje pozitivnog zakona.

¹ Usp. S. BADURINA *Prema novoj zrelosti*, str. 102–103.

² Isto, str. 72–73.

Međutim, tu također postoji opasnost od prelaska mjere u očuvanju slobode – opasnost da se individualna savjest zatvori općem dobru naroda Božjeg. Lake sigurnosti i zatajivanje osobne odgovornosti su jednako opasne kao i težnja za apsolutnom autonomijom. U moralnoj teologiji zakon kao da se nalazi na nekom raskršću. Sama tema zakona, navodi biskup Badurina, nije izražena u obliku tvrdnje, odgovora danog jedanput zauvijek, već kao odgovor uvijek iznova tražen. Pri tome se uvijek uvažavaju prethodni uvidi, ali i novost situacije koja nameće problem. Uloga moralne teologije, nije i ne može nikada biti jednom i zauvijek ispunjena. Ona je neprestano otvorena naporu da se promjenljivost ljudskih situacija osvijetli Objavom. Dijalektika zakon-ljubav, zakon-sloboda, ne prestaje već se nastavlja.³

3. Značenje teološkog promišljanja S. Badurine

Biskup Srećko Badurina imao je smisao za dubinsko čitanje znakova vremena i za potrebe hrvatskog naroda. U teološkim promišljanjima je trajno isticao potrebu jedinstva između teorije i prakse. Imao je osjećaj za cjelinu i njegova je veličina bila da ju sagleda čak iz fragmenata. Trudio se razmišljati o konkretnim problemima konkretnog čovjeka. Znao je reći *pravu riječ u pravo vrijeme, na pravi način*.⁴ Smatra da se čovjek pojedinac uvijek mora postaviti u zdrav kritičan odnos prema čitavoj stvarnosti. Ta kritičnost nije kritizerska, ona je izraz čovjekove slobode, njegove savjesti i njegove čovječnosti. Njegov zahtjev da treba *religiozno misliti* kritička je riječ prema prakticističkim tendencijama na svim razinama suvremene Crkve.⁵

Uvijek je htio da Crkva bude kvasac u ljudskom društvu te da ga uvijek podupire u njegovom neprestanu razvoju: *Naš običan ljudski život, naši društveni odnosi, sve naše vremenite obveze primaju svoj smisao i svoju vitalnost iz novog života u Kristu*.⁶ Ako bi se iz promišljanja biskupa S. Badurine želio izvući jedan opći program ili smjer kojim treba ići to je –

evanđeoski odgoj čovjeka odgovorna za opće dobro: *Trebaju nam učitelji, odgojitelji, roditelji, predvodnici, kulturni radnici, društveni i politički odgovorni ljudi na svim ovim prostorima, u svim grupama i narodima, pa i u crkvama i u svim konfesijama, koji će nadahnućem Božjim i vjernošću Bogu izdići ovaj narod iz smrti u život i povesti ga prema čovječnosti, prema moralnosti, prema svestranoj obnovi dostojnoj čovjeka*.⁷

Literatura:

- BADURINA S., *Prema novoj zrelosti*, Svjetla točka – KS – Hrvatska provincija franjevaca trećoredaca, Zagreb, 1989.
- BADURINA S., *Putovima obnove trećeg samostanskog reda sv. Franje*, Hrvatska provincija franjevaca trećoredaca, Zagreb, 1996.
- BADURINA S., *Sugovornik vremena*, Gradska knjižnica Jurja Šižgorića, Šibenik, 1997.
- BADURINA S., *Glas za čovjeka*, KS, Zagreb, 1999.
- Sveti Mihovil (glasilo šibenske biskupije), Šibenik, br. 3 – rujan 1996.
- VJESNIK FRANJEVACA TREĆOREDACA, Zagreb, svibanj 1988. i rujan, 1996.

³ Usp. *Isto*, str. 58.

⁴ VFT 25/1988, V. BLEKIĆ, *Sa Ksavera uživo na Radio Sljeme*.

⁵ Usp. S. BADURINA, *Prema novoj zrelosti*, M. MIŠERDA, *Srećko Badurina: fratar, teolog i biskup*, str. 43–54.

⁶ S. BADURINA, *Glas za čovjeka*, str. 15–16.

⁷ *Isto*, str. 201.